

ENKRATEN IN NEPONOVLJIV VRH V ZGODOVINI NAŠEGA NARODA

6. maja so v Dolenjski galeriji v Novem mestu odprli dokumentarno razstavo „Novo mesto in Dolenjska v letu 1941“, hkrati pa tudi umetniško razstavo „Risbe iz narodnoosvobodilnega boja“. Dolenjski muzej je z njima počastil praznik dela in 30-letnico ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda in vstaje. Pozdravno besedo ob otvoritvi je spregovoril dr. Tone Ferenc, ravnatelj Inštituta za zgodovino delavskega gibanja iz Ljubljane, ki je ob tej priložnosti dejal:

Poteka trideset let od tiste pomladi leta 1941, ki v pravem pomenu te besede pomeni pomlad, t. j. začetek novega obdobja slovenske narodne zgodovine.

Pomlad, ki je tisto leto prihajala v deželo, ni napovedovala nič dobrega niti slovenskemu narodu niti drugim jugoslovanskim narodom. Ni še tam doli v bosenskih in čmogorskih gorah potihnil vojni grom, že so si lakomni imperialistični sosedje z nedoumljivo grabežljivostjo, ki se ni ozirala na nobene moralne in pravne norme, razdelili Jugoslavijo in tudi Slovenijo.

V tej najhujši nesreči, ki more zadeti kak narod, je zbor takrat vsemogočnih fašističnih zavojevalcev zlomil palico nad majhnim slovenskim narodom, katerega vsa krivda je bila v tem, da so se njegovi daljnji predniki pred tisočstiristo leti naselili na tej lepi zemlji in njegovi pradedje pred nekaj več kot sto leti zavedli svoje narodne samobitnosti. Nihče med okupatorji in njihovimi privrženci tisto usodno pomlad ni dvomil v to, da bo slovenski narod moral izginiti z obličja zemlje; nekateri so mu namenili hitro smrt, drugi so mu poklonili še kakšno leto življenja več, to je počasnega umiranja, vendar ne toliko iz usmiljenja, kolikor zaradi varovanja lastnega prestiža. Vsi pa so soglašali, da zanj ni več nobene rešitve.

Ni bil sicer takrat v Evropi samo slovenski narod zapisan narodnemu poginu. Toda resnično ni bilo takrat naroda, ki bi moral tako naglo izginiti z obličja svoje zemlje, kakor ravno slovenski narod. Nikjer

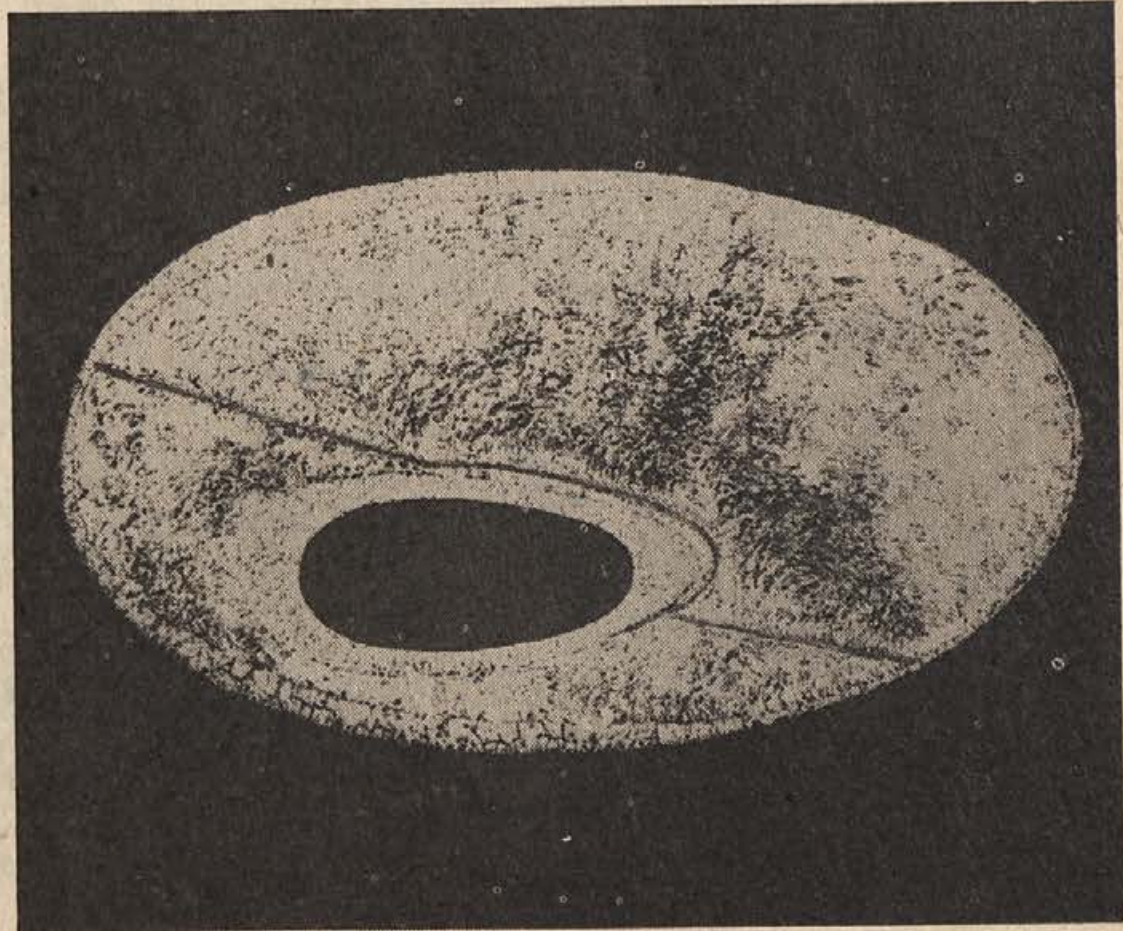
drugje ne bi moral v tako kratkem času, samo v nekaj mesecih, zapustiti rodne krova vsak tretji prebivalec in nikjer drugje niso okupatorji tako samozavestno razglašali, da bodo tako kmalu popolnoma potujčili deželo. Kazalo je že, da bo na večjem delu slovenske zemlje za vedno utihnila naša pesem in da bo za vedno umrla naša lepa slovenska beseda.

Je in ostane zgodovinska za sluga Komunistične partije Slovenije, da je še prej, kakor bi se mogla demoralizacija okupiranega in popolnoma razkosanega ter na smrt obsojenega naroda razviti do obupne brezbriznosti, na temelju predvojnega združevanja naprednih sil ustvarila Osvobodilno fronto slovenskega naroda.

Osvobodilna fronta se je razvila v enotno, množično, vse ljudsko politično organizacijo trpečega in vojskujočega se slovenskega naroda. Njen program, zajet v znamenitih devetih temeljnih točkah, je poleg osnovnega smotra narodnoosvobodilnega boja, to je narodne in so-

cialne osvoboditve, izražal najnaprednejše težnje slovenskega naroda, npr. Združeno Slovenijo, dosledno ljudsko demokracijo, bratsko skupnost enakopravnih jugoslovanskih narodov itd. S takšnim programom je Osvobodilna fronta zajela večino slovenskega naroda. Zato je pomenila dotlej največjo aktivizacijo slovenskih ljudskih množic. V njih je vzbudila neslutene moralne, umske in telesne zmožnosti in moči aktivirala za en sam, vendar zelo vzvišen cilj: za osvoboditev in napredek ljudskih množic.

Ena teh zmožnosti slovenskih ljudskih množic se je že kmalu pokazala v oboroženem

Alenka Gerlovič: OTOK Z JEZEROM (1970)

Janja Kastelic:

PISMO MIRU

Danes
otroci vsega sveta
pišemo pismo
vsem,
ki so krivi gorja.

Ko delate bombe,
tanke, rakete,
bahate parade,
se drugje
ročica bolna in suha
zaman steguje,
ko prosi —
k r u h a

Pa delajte bombe,
tanke, rakete,
delajte jih
iz čokolade!
In z roko v roki,
z ljubeznijo v srcih
stopimo vsi —
v bele parade.

Dovolj so že
dedje, očetje
trpeli;
zato
mi, otroci,
zahtevamo danes:
k o n č a j t e ,
da bomo v miru
živeli!

uporu proti okupatorjem. Narod, ki je bil do takrat brez bojnih in revolucionarnih tradicij, narod, ki so ga imeli za vdanega bogu in cesarju, je v svojem oboroženem osvobodilnem boju pokazal toliko junaštva in iznajdljivosti, da je v tem pogledu žel celo občudovanje svojih najhujših nasprotnikov in da so se že kmalu zgledovali po njem sosedni narodi v svojem protifašističnem odporu.

Niso še sicer izmerjene vse razsežnosti upora slovenskega ljudstva proti tako močnemu nasprotniku, pred katerim so se takrat umikale divizije in armade naših zaveznikov. Znano pa je že, da sta okupatorje, ki so sicer pričakovali neke oblike odpora, popolnoma iznenadila širina in moč oboroženega upora na Slovenskem. Nemški okupator je moral npr. že v začetku avgusta 1941. leta priznati, da je njegovo zasedbeno ozemlje v Sloveniji edino v interesnem območju nemškega rajha, kjer policija ni več kos odporiškiemu gibanju. O nemoči italijanskega okupatorja pa tukaj sploh ne kaže izgubljati besed.

Lažne in zlonamerne so trditve nekaterih krogov, ki so zaradi svojega vedenja v dneh hude preizkušnje za narod in posameznika, izgubili svojo čast, da je oborožen boj povzročal le žrtve in gmotno škodo. Zgodovinske raziskave dokazujejo prav nasprotno: okupatorji bi

izgnali na tuje, izrabili kot ceno delovno silo ali celo kot topovsko hrano za svoje imperialistične osvajalne pohode še na desettisoče naših ljudi, če jim načrtov ne bi začel podirati tako širok in močan oborožen upor, potujčili in politično zaslepili bi mnogo več naših ljudi, če jih pri tem ne bi oviral Frontin politični aktivist, izropali bi mnogo več našega narodnega bogastva, zlasti naših gozdov in rudnikov, če fašističnih roparjev ne bi preganjala slovenski partizan in zaščitnik.

Naj od številnih zmožnosti slovenskih ljudskih množic, ki jih je takrat aktivirala Osvobodilna fronta, omenim še ustvarjalnost pri graditvi oblasti delovnega ljudstva in slovenske državnosti. Ta ustvarjalnost se je pokazala že v prvih mesecih oboroženega upora, ko smo Slovenci sredi septembra 1941 s Slovenskim narodnoosvobodilnim odborom dobili svoj vrhovni oblastni organ in ko so odbori Osvobodilne fronte začeli opravljati tudi oblastne funkcije. Nato se je nenehno stopnjevala in je z nekaterimi manifestacijami, kakršen je bil npr. Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, dosegla zavidljivo višino in občudovanja vredno mesto v zgodovini odporiških gibanj med drugo svetovno vojno.

Kakorkoli bodo poznejši rodovi vrednotili naše delo, s kakršnokoli kritičnostjo in nepri-

zanesljivostjo bodo obravnavali naša dejanja in tudi naše uspehe in pomanjkljivosti, morali bodo priznati, da sta bila Osvobodilna fronta in vseljudski oborožen upor proti okupatorjem, ki so slovenski narod že pribijali na križ, enkrat in neponovljiv vrh v zgodovinskem razvoju našega naroda. To je dejanje, ki se ga bomo vedno spominjali s ponosom in iz katerega bomo še dolgo črpali moralno moč za naša nova ustvarjalna prizadevanja. Hvaležni smo Dolenjskem muzeju, da nam z dvema razstava obuja spomine na tiste velike dni.

Dr. Tone Feřenc

SREČUJEMO JIH, POSLUŠAMO IN BEREMO JIH...

Na lanskih in letošnjih literarnih večerih smo ponekod v naši pokrajini videli in poslušali mlade pisce proze in poezije. Obljubili smo, da jih bomo predstavili tudi v DOLENJSKIH RAZGLEDIH. Z zamudo, ki nam seveda ni ljuba, želimo to opraviti v današnji številki Razgledov.

Srečujemo se z njimi ob delu in mimo njega, poslušamo in beremo jih — spoznajmo jih še v tihi urici prebiranja njihovih misli, želja in prispodob.

Borci V. (Dolenjskega) bataljona ob srečanju v Dolenjskih Toplicah spomladi 1961. (Iz arhiva Dolenjskega muzeja)

Ivan Perhaj:**IZ OTROŠKIH
PESMI****IGRA S SONCEM**

Za soncem,
ki pada vse niže in niže,
letijo metulji,
zlati cekinčki,
korakajo polžki
z belimi slinčki,
tekajo mravlje
in račke in miške
in kličejo soncu:
Sonce, ostani!
Igraj se še malo,
igray se še z nami!

A sonce se spušča
vse niže in niže,
nič več se ne meni
za zlate cekinčke,
za račke in polžke
in njihove slinčke.

Sonce zahaja
za griček rumeni
in roke podaja
sivi jeseni.

MAJA

Ko je Maja
včasí sama,
si domišlja,
da je mama.

Pere, lika,
kuha, peče,
punčko skrega,
če klepeče.

A medvedku,
če se cmeri,
vsa v skrbeh
vročino meri,

pa mu daje
z žličko čaja,
da utihne
in zaaja.

Sreča z lic
se ji svetlika,
ko lahko spet
kuha, lika ...

Peter Jovanovič: OTROK (1969)

SIVI POLŽEK

Sivi polžek bosonog
jo je mahnil tja v log
kar med travo mimo steze,
mimo hrasta, mimo breze.

Na strmim kraj vode
k tlom pomolil je roge,
se ustavil, se obrnil,
se na isti kraj spet vrnil.

Za trenutek je obstal,
malo mislil in vohljaj,
potlej pa po drugi poti
mahnil cilju je naproti.

Slinast, spehan in ubog
končno je prispel v log,
hišico zaprl in legel
srečen, ker je cilj dosegel.

ČRIČEK

Sinoči, ko je dan umrl,
dan, veste, umre,
je čriček hišico odprl
in črika-črika-če
zapel v večer tako lepo,
da še nikdar tako.

Nad hrib je mesec priveslal
in zvezdam dal roke,
potem je tih obmiroval,
ko črika-črika-če
zaslišal je, kako lepo
si čriček poje pesmico.

ČAROVNIK

Jaz prihajam iz dežele,
kjer rodijo karamele,
kjer ob jutrih z breze mlade
veter stresa čokolade,
kjer na robu senožeti
zajček se sladka s korneti,
kjer medvedku se s platane
v usta vsipljejo banane.

Jaz prihajam iz dežele,
kjer noči so vedno bele,
kjer iz dežja, kadar lije,
lahko delam sladkarije,
ali pa, če se mi hoče,
iz snega kristalne kože.

Jaz čarovnik sem! Priznam.
Hokus pokus! Vse vam dam.

POLET V VESOLJE

10, 9... kazalec ure
po številčnici hiti,
8, 7... brez oddiha,
6 in 5 in 4, 3,
2 in 1, 0 in Miha
skoz oblake poleti.

Po čemer dolgo hrepenel je,
je resnično doživel:
lep skafander si nadel je
na glavo in poletel
je v vesolje
dobre volje.
Start odlično je uspel!

Mi pa, ki za njim strmimo,
iz srca mu zaželimo:
Vrni se nam zdrav in — cel!

Ivan Perhaj:

Iz zbirke
»POJOČA OBALA«

ZAKAJ ŽIVIM

Kakor čas,
ki ne more ujeti prostranstva
v svoj krog
in mu odmeriti konca,
tako ne morem
ujeti trenutka,
ko bi mogel odgovoriti:
zakaj živim?

Mogoče živim,
ker mi je hip neke ljubezni
podaril življenje.

Mogoče živim,
da v neki pomladi
rodim novo življenje.

Mogoče živim,
da mi nekoč sočlovek
prebode z nožem srce.

Mogoče živim,
da v nekem trenutku
postanem žival
in ubijem človeka.

V rojstvu ptic
je skrita lepota sonca in vetra,
v rojstvu rož
ljubezen čebel in metuljev,
v rojstvu človeka vprašanje:
Zakaj živi?

POJOČA OBALA

Z dušo dotikaš se mojih dlani,
kot se dotikajo veje drevesa
in mesec oblakov
in zvezde noči.

Nad mano bediš kakor ptica
nad gnezdrom
in kličeš me k sebi
in vabiš me vase.

Čim bliže si meni,
čim bliže te čutim,
tem bolj se odmika
pojoča obala.

Ostani ob meni,
ko ostajam s teboj
v tem krogu začaranih cest,
v tej zmedu vsakdanjih stvari.

Naj luč na pojoči obali
trepeče in vabi,
naj se odmika privid iz mladosti!
Ostani ob meni,
ko ostajam s teboj!

OGNJI OB REKI

Mrak je zanetil
ognje ob reki.

Zvezde so kakor rubini:
padajo v travo,
kjer spijo metulji
in mravlje;
padajo v reko,
kjer vile
razpletajo vrbam
lase ob večerih.

Nocoj moja misel
vasuje ob ognjih.

Nocoj oživelo je
moje otroštvo
v pozabljeni pesmi
pastirjev.

KLETEV
DLANI

V dolini,
kjer so drevesa možje
in ptice otroci,
zemlja daje ljubezen
in jemlje boleost.

V dolini,
kjer so kamni na gmajni
kot čreda ovac,
ki jo paseta sonce
in veter,
dišijo ognjišča
po zavrelem mleku
in smehu otrok.

V dolini je dan,
ki ob kletvi dlani
zori v vino
in kruh.

Alenka Gerlovič: SONČNI ZAHOD (1970)

Ivanka Hergold:

PRVA STOPNJA DNEVA

Hočem domisliti vsaj predmete okoli sebe in tistih nekaj obrazov, poznam debelo gospo, drobno gospo in bolešno gospo, poznam tudi kos rožnatega neba, zanj plačujem najemnino, in dvesto metrov ceste privatne narave in svoj balkon. Ustavila se je moja plava ura, dala sem jo v žep, pa hajdi dol v pritličje, v žep sem spravila tudi kos denarja, tako, zdaj pa mi povejte, koliko je ura, plačam, debela gospa je vzela denar in uro, saj ja gre, je rekla, ura je toliko in toliko. Vprašala sem jo, če je zadovoljna s tem, kar ima v loncu. Odgovorila je, da mislim samo na jed, na kosilo, da me ne povabi, ker je stehala fižol, za vsakega toliko in toliko. Oprostite, prišla sem samo vprašat, koliko je ura. Šla sem gor in glej, moja ura se je spremenila, postala je oranžne barve, zato je nenadoma nisem mogla več prenesti. Zaprla sem jo v omaro.

Na moj balkon sili tuji slak, po njem je prilezla mačka, joj, ko sem jo zgrabila: za tace, za vrat, in z njo na levo k drobni gospe. Zacvilila je, ko me je spoznala z mačko, tiho in pobožno sem ji mače dala v naročje, pa se je takoj obrnila in šla. Pred vrati je pustila mačko in mene. Mačko sem spravila v koš za perilo, a še koša nisem mogla več prenesti, postavila sem ga v kopalno kad.

Ne bom natanko popisovala, kako se mi je godilo pri bolehnih gospe, da ji smrdijo rože, bila je pravzaprav samo ena, moj edini nagelj, ki nima nobenega duha, tako je plemenit. Nato sem si nagelj zataknila za uho in sedla na balkon.

Poslušajte, to je ostudno, imam pokvarjen dan in vi ste tudi krivi, s svojimi sumničavimi očmi mi ne dajete nobene utehe, gremo naprej: Iz mojega pogleda so se izselila drevesa, hribi in tako naprej, poglejte, trenutno sem nesmrtna, zato sem pospravila tisto izseljeno, zlizano pokrajino vase in se nenadoma nisem mogla več prenesti, šla sem tedaj v svoje sobane in zlezla pod posteljo, zdaj sem tam: kdaj neki se je začel ta moj dan, slišim uro iz omare.

Druga stopnja dneva

Prihaja voda, prihaja s poševnim sivim vetrom, z dvema premočenima pticama, joj, hribi so

sivi, nikoli ni bilo nobene žive barve; a tudi drevesa prihajajo, zelena in kuštrava, gola in pušta, bela in težka, s krvavimi listi, gredo, gredo, gredo...

In ceste marširajo, tenke, ozke, mavričaste luči se svetlikajo, one pa tečejo, tečejo — visoko nebo nad njimi... Pa mestne hiše z ostrimi robovi in gladkimi okni stopajo v pravilni vrsti; selijo se. In tudi jaz se lahko le premikam.

Mislím na pesem

Pa je ni

Le mrzlo gibanje
Je mogoče
porušiti ta grozljivi red?

Ne dvigaj se, ti tam! V meni so pravilno zloženi vsi organi; nocoj so imele stvari svoj pohod, poklonile so se pred mojim nemirom — in so se smehljale.

Tretja stopnja dneva

Večer je miren in vse stvari postajajo lepe. Nad streho žari od poslednje svetlobe. Misliš na neizmerne daljave, v katere je ujeta Zemlja. Dobro je, si rečeš, ko ujameš v oči ravno, rastoče drevo; vsemu pritrjuješ. In nenadoma se zaveš. Prišel je čas za ljubezensko pesem. Rad bi bil kot drevo, kot Zemlja in kot svetloba nad hišo, rad bi bil stvar s svojim nesmisлом; osvobodil bi se kot daljave... In ko je tako, več nisi sam.

KDO JE RIBICA

Izjavljam, da mi v mladosti in z mladostjo ni dobro, da velikokrat zamudim kruh, da je ljubezen kot čista substanca neobstoja, da iščem filozofijo, pravzaprav prevod iz neznanega jezika, kako hoditi po blatu, da ostaneš neopacan. Gornjega ne izjavljam dokončno, ker je vse gibljivo, tudi izjava. Toda zatrdno pa vem, da ima sestrina zlata ribica copato in da žre nemogoče reči — gugalne stole, preproge in lestence. Ta ribica zna. Vi pa ne. Jaz tudi pogoltnem včasih kaj, toliko vsega servirajo, da ne moreš reči ne. Izjavljam, da so otroci majhne pošasti, ne bom rekla, kaj so ljudje. Sicer pa veste za vse strašne reči, kar naprej je kje kak Vietnam, in kako se boste borili, pravite. Izjavljam, da me pri nobeni grdi stvari ne bo zraven. Sestrina zlata ribica ve, kaj je grdo, zato golta same čedne reči, na plavutki ima rdečo copato. Ta ribica zna. Vi pa ne. Vi sploh niste primerno obuti, zelo ste ranljivi v podplate in v tista majhna pošastna srca. Sestrina zlata ribica ve, kako preživiš in žre vse, na plavutki ima rdečo copato. Ta ribica zna. Vi pa ne. Zakaj potem ne podpisete moje izjave, da vam ni dobro, ker ste ljudje?

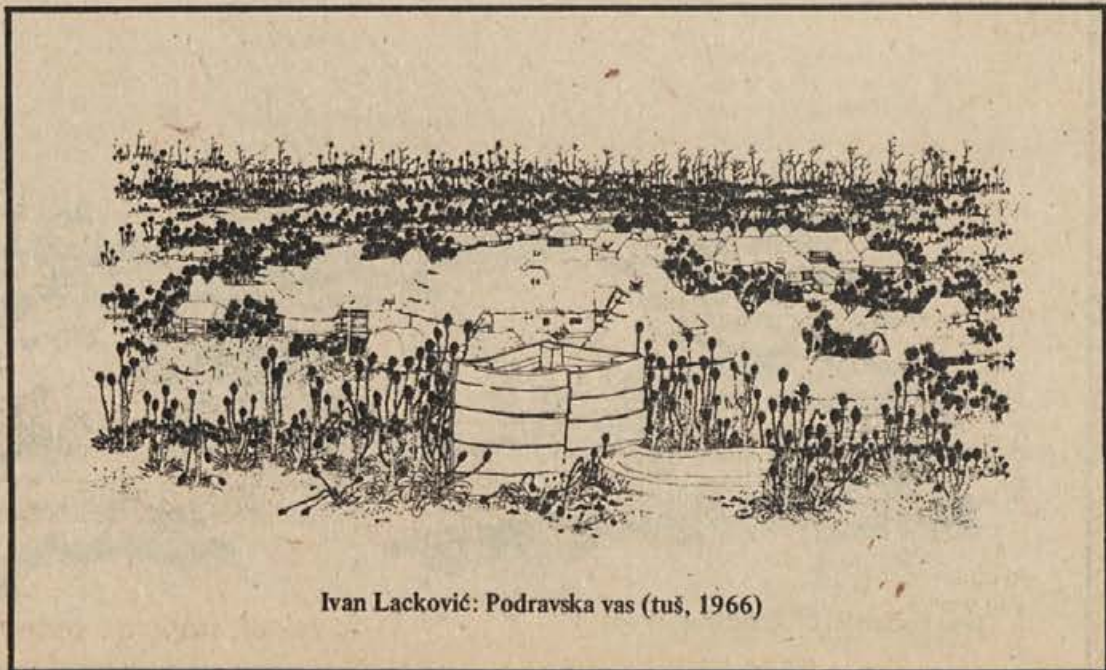
BERAČ IN LEPOTA

Mož je živel neopazno. V mestu je čistil okna. In ljudje, komajda so vedeli, kje živi. Gospodinj ni spraveval ničesar in one se niso menile zanj. Niti po imenu ga niso poznale. Saj je navsezadnje vseeno, kdo čisti okna. Rekle so: Danes pride čistit okna... In čistilec je bil tu. Včasih so rekle tudi: Tisti pusti... Res je imel pust, neznaten obraz, človeku se je pogled odbijal od njega, nikoli več ne bi pomislil nanj. Ni čudno torej, da ni imel prijateljev. Včasih je stopil do gostilne in si kupil kozarec pijače. Ogovoril ga je kak pijanec tu in tam, pa še ta je naveličano umaknil meglene oči in zamrmral v stran: kdo pa si ti pravzaprav? — Mož je skomignil z rameni, izpraznil kozarec in odšel...

Stanoval je v bregu za mestom. Pri ženski, ki je imela majhno de-

klico. Okno njegove sobe je bilo obrnjeno na dvorišče. Tam je stala skladovnica drv in vse, kar je navadno na polkmečkih dvoriščih: lahek voz, kolo, otroški skiro, utica za psa. Zadaj, med drevesi, pa vrvi za sušenje perila. Ob zid majhnega hleva je bila prislonjena njegova zložljiva lestev.

Tik ob oknu je rasla marelica. Skorajda je zakrivala stekla. Drevo nikoli ni rodilo, sadeži so že zeleni odpadli. Cvetela pa je, cvetela! Njeni majhni vetrasti cvetlički so na pomlad zasuli dvorišče kot nežno krvavkaste zaslužinke. Takrat je mož odprl okno. Veje so prhutnile v sobo. Mož je stal sredi sobe in se smehljaj. V njegove oči je zadišala pomlad: s koles voza se je luščila težka rdeča prst, čebele so brenčale nad lužo gnojnice pred

Ivan Lacković: Podravska vas (tuš, 1966)

hlevom. Mož je pomislil na potok za mestom.

Navadno je takrat dolgo stal ob oknu s povešenimi rokami... Vse do širokih, čudnih senč; kakor da so prestrašile njegov obraz.

V hlevu je zarezgotala kobila, izpod strehe sfrfotala mlada ptica.

V dvorišču je zacuriljal otroški glas. Mož je zaprl okno in ga zagrnil.

Soba se napolni z njegovim vonjem. Postelja izpuhneva njegov znoj. Obraz, trd in koščen, tišči v blazino, mečka si ga z veliko, razjedeno roko. Osami se kot prestradan otrok, ki se skrjuje, da bi na samem požužil kos poklonjenega kruha. Leži iztegnjen in napet. Stene ugasnejo, oddaljijo se, sam je na čistini. Zapre oči.

Na mizi leži krajček kruha, ob njem nož, na njem drobtine. Na stolu je obleka, njegov delavniški jopič brez podloge in hlače, ki imajo obliko njegovih nog.

Mož se je dvignil z ležišča. Krvave oči je imel, z lic mu je počasi plahnel drget. Spet je odprl okno.

Dvorišče je bilo že v senci, le marlica je še trepetala v sončni svetlobi. V krošnji je čepela gospodinjska deklica. Majhni, suhi nogi sta ji bingljali v prazno.

Otrok moža ni maral. Niti oči ni obrnil proti oknu. Mož je pomislil na sadeže, ki jih ne bo...

Ce je druge kratki zalotil deklico na dvorišču, se ji je nasmehnil. Rekel ji je:

„Kaj pa imaš v roki, Tinka?“

Tinka je imela v roki jabolko in je zacvrčala:

„Ne poznaš jabolka?“

Možu se je zožil obraz. Stal je v zadregi.

„Ne boš šla k reki, Tinka?“

„Ne,“ je rekla in mu obrnila hrbet. Reka je bila rečica. Deklica je bila še majhna in mož prestar.

Potok je tekkel po širokem travniku. Nihče ga ne bi pričakoval. Nobene jelše, nobenih rečnih trav. A mož je dolgo, morda že leto, dve, mislil nanj. Pravzaprav sam še ni bil

tam. Vedel pa je, natanko, kakšen je. Tih in lenoben, z velikimi ribami pod ploščatimi kamni. Ni si mogel misliti potoka brez deklice.

Deklica je bila gospodinjska. Smejala se je, kadar se je kopala, zjutraj se je s soncem prikazala na dvorišče.

— Ni ti treba plezati za soncem. Vse drugače je tam. Še mesec je tam svetlejši od sonca.

Ni ji tega rekel. Posmehnila bi se, da še ni bil tam. Deklica vse ve.

Nikoli ne bo šel k reki. Ne sam. Deklica bi stala na travnatem bregu z golim, neskončno gladkim hrbtom. Le tako bi hotel videti rečico.

Dekletce je skočilo z drevesa in se zapodilo za psom. Mož se je zmuznil iz sobe. Stopil je k hlevu in se dotaknil svoje lestve. Deklice že ni bilo več. Z brega sem je nosilo vonj po lepem.

Mož je klical: „Tinka, Tinka.“ Ni imel zanjo bombonov v žepu, njegove roke so bile bele in prazne. Otrok se je skrtil za drevo. Mož pa jo je klical, kakor da ima polne roke rib in šumeče vode.

„Kje si?“ je vzkliknil. Njegov glas je postal oster in pogumen. Opazil jo je za deblom.

„Tinka, pojdeš kdaj k reki?“ je vprašal.

„Ne, kaj bi tam? Nočem.“

Zgoraj zaškrpajo okenski tečajji.

Stegnil je dlani. „Pridi,“ je moledoval, Deklič se je strahoma izmikal. Mož ga je z nenadno, silovito kretnjo ujel. Obležala mu je lahka in krhka v naročju.

Vreščala je, kričala.

Mož jo je miril in rekel: „Odnese me te k reki, česa bi se bala?“

Gospodinjska je pritekla. „Jezus Marija, Franc, kaj počenjate?“ je hlipala. „Kaj boste z njo ob vodi?“ Mož je stal nepremično.

Gospodinjska ni vedela za reko. Bila je bleda in presunjena. „Sram vas bodi!“ je pljuvala. „Sram! Že dolgo vas opazujem!“ Še tisti večer je zapodila čistilca oken.

Odpravil se je za mesecem.

MAČKA

Bil je popoldan. Zlomljene, ostre sence, čutil jih je kot edino mogoči mir, tihi dogovor z naravo, ki nikoli noče nič. Sedel je na odprti verandi, v legi, ki jo je zahteval ležalni stol. Da sem pozabljen, a nujen kot občutek za predmet v nekem prostoru? — „Kam ste pomaknili ogledalo, vse dni je bilo tam? Kje je danes fant? — bi rekla mati in trenutek zatem pozabila na vprašanje,“ je mislil na soncu.

V rožnem grmu je zamijavkalo. Veliki listi so se stresli, se razmaknili. Najprej je pomolila ven prednji taci, beli, čudno iztegnjeni. Potem se je izvlekla ven vsa, izprožila se je v pesek, napolnjen s soncem, se grdo zadržala in za hip obležala nepremično. Pričakoval je, da bo prišel za njo maček, v grmu se je zganilo, pa so bili le tisti, trepetnil je zdaj ta, zdaj oni, nazaj, v lego proti soncu.

Bila je stara, zanemarjena mačka, najbrž od koga na oni strani ceste, očitno ni zmogla poti do gozda in bo morala poginiti tu.

Gledal jo je z razburjenjem in nemirom kot človek, ki ga zanima tuja smrt.

Ležala je na pesku kakor majhen, beloumazan krznen predposteljnik, čisto tanka, komaj občutna vzboklina nad ravnoploskvijo. Mlahava, najbrž v nezavesti.

Zganil se je, da bi odšel. Brez vzroka, brez misli. Odšel, čemu bi človek gledal, kako krkuje mačka?

Takrat pa se je žival napela, se v krču pognala naprej, odskočila v senco, a jo je spet vrglo nazaj. Stegnila je jezik in se začela lizati, glava je neubogljivo nihala, včasih zdrknila predaleč, v pesek, obmirovala, z naježenimi ušesi in dlako, v uporu in grozi pred neznanim.

Ves čas je slabotno mijavkala, z ubitimi, od bolečine grdim glasom.

On pa je bil sedaj napolnjen z dogajanjem, zamaknjen v gibanje pred sabo. Ne crkni še — zdelo se mu je, da bo nečesa konec, če bi se enostavno stegnila... Cigareta mu je dogorela v roki, razprl je prste in spustil ogrek.

Sedaj je ležala z glavo v njegovo smer, njene široke oči so bile močno rumene, ugašale so.

Ko je nazadnje le obležala, tiho, so bile sence zelo dolge in sonce nad hribom, podobno mačjemu očesu, ustavilo se je nad visoko smreko in spolzevalo za njo.

Vzravnaval se je in se čutil; meso se mu je napelo pod srajco, srajca ga je tesnila v rame, ko je zajel zrak.

Se morda tako pretegne včasih človek, v zadregi, zasačen od samega sebe, da se je pojil s prizorom, ki je nekomu pomnil smrt?

Ivan Lacković: POŽAR (tuš, 1966)

Ivan Zoran:

NA KMETIH

Tu je eden
in tam je
samo še eden.

Ti si!
reče ta onemu.
Ti si!
reče oni temu.
Glej no,
pa ste res,
reče plot –
črta premirja.

Se bosta?
Ne bosta se.
Kdo ve, če se ne bosta.
Bosta se,
reče napetost v zraku,
že zato,
ker sta Došenjca.

DOGODEK

Pobral sem žebelj –
majhen, ukrivljen,
rjast in sploh
neuporaben.

– Zbira odpadke,
ste rekli.
– Kaj pa, če bo popravil
tičnico v Ragovem logu?
Kaj pa, če bo pribil
kakšno parolo na zid?
Moj bog,
kam smo prišli!

Pobral sem žebelj,
to je res,
rjast žebelj
sem pobral,
majhen, ukrivljen in sploh
neuporaben

in zdaj
ga bom na jezo
požrl.

MIŠKE

Bojite se.
Umikate pogled.
Bežite.

Vse ulice ste napolnili
z begom,
vse trenutke
s strahom.

Navpični molk kapitlja
sprašuje:
KAJ JE?
Staro drevo
sprašuje:
KAJ JE?
Vsaka stvar
sprašuje
KAJ JE?

Bojite se
Umikate pogled.
Bežite.
Noro bežite vseprek
kot miške na vzmeti.

NEDOKONČANA BALADA

Privezan za starinski voz
ni vedel, da caplja
za svojo krsto,
da ga v predmestju
čaka udarec, morda dva
in da bo nepravilno
razdeljen
na večje in manjše kose.
Teliček mali, ki je komaj
zagledal luč sveta
(seveda v hlevu,
pri navadni sveči)
in je komaj znal použiti
travo iz gospodarjeve roke,
moral je po makadamski cesti ...
Privezan za starinski voz
je koracal ubogljivo –
(Tu se njegova pot konča,
ker je za pisca te balade
zmanjkalo mesa.)

KONJ

V življenju mora
skozi nešteto
osnovnih in srednjih
konjskih šol,
in ker je konj,
je dobro zanj,
da zna vsaj pet
jezikov biča
in vsaj na pet
načinov ritniti
za pest ovsa.

Rodi se z gobcem,
ustvarjenim za uzdo,
zato – o, bog ne daj,
da bi mu padlo kdaj na konjsko pamet,
da bi si drznil
misliti, da je kaj več kot konj!
Tedaj – o, presramotno –
vpregli bi ga skupaj
z lenim volom,
sosedov Prim
pa bi se prav po konjsko
mu smejal.

Ivan Zoran:

V VRSTI, KI JE ČAKALA

Bil sem zadnji v vrsti,
ki je čakala.
Ona je medtem
že dvakrat zaklenila sobo.

Spet nas je oparila,
je nekdo rekel,
udaril s peto ob kanton
in zarezal:
Osli!

In smo korakali,
korakali:
do naslednjega dne,
do naslednje noči,
do naslednje zarezé—
još 150 dana.

JUBILEJ

Sem. To se pravi
da sem bil tudi prej,
kar me zelo veseli.

Kaj sem, ne vem
pa tudi ne maram;
le to vem, da se staram,
da sem mnogo začel,
končal pa nič.

Spet pravim: bom,
če bom, je pa drugo vprašanje.
S tem dajem na znanje,
da sem bil in da bom
to, kar nisem, pa sem,
kaj sem, pa tako
in tako ne vem.

In pri tem ostanem.

2 X 3

Soba 2 x 3:
postelja, okno, budilka,
pajek, ki rad živi,
strop in pod stropom svetilka.

Sreča — praviš, ko ležeš,
sreča — če lahko zaspíš,
sanje v culo povežeš
in kam na boljše zbežiš.

Sreča — praviš, ko vstaneš
in si že spet med ljudmi,
spet si vesel in verjameš,
da pajek rad s tabo živi.

Toliko nas je enakih
v sobah 2 x 3,
pesniki in bedaki,
a nikdar ne veš, kaj si.

Joža Horvat-Jaki: RISBA (tuš, 1969)

Janja Kastelic:

TAKO JE, ČE NEKAJ MANJKA

„Pridi, ti bomo nekaj povedali,“ so mi ondan zaklicali otroci iz zapuščene drvarnice na koncu dvorišča. Znašla sem se sredi ogromnega kupa žic, baterij in vsemogoče navlake.

„Kaj boste pa naredili iz tega?“ sem bila radovedna.

„Nekaj imenitnega,“ mi je pojasnjeval Marko.

„Pa menda ne umetno srce,“ sem se že razveselila, zakaj moje premočno bije in to boli.

„Daj, no, kakšno umetno srce! Umetnika, umetnega umetnika — robota! Saj razumeš.“

Pa nisem in otroci so brz uganili, da je tako.

„Razložil ti bom,“ mi je iz zadrege pomagal Matjaž. „Veš, to ne bo tak navaden umetnik s peresom ali pa z violino. To bo moderen umetnik atomskega veka. O le toliko za danes, drugo je še skrivnost.“

Kar priznam, ne spati, ne jesti nisem mogla kaj prida, preveč nestrpno sem čakala, kdaj bo narejeno to čudo in kakšno bo. Pa malce tesno mi je bilo pri srcu, sama nisem vedela zakaj.

Že tretji dan pa nas je vabil na vratih drvarnice takle lepak PRIDITE? NOCOJ BO SAM NA VSE INSTRUMENTE IGRAL NAŠ SIJAJNI UMETNIK V SEZNALSKI

„Aha, naredili so torej glasbenika,“ sem si oddahnila. Prihajali so ljudje, zmajali z glavami in odšli. Naslednjega dne smo bili povabljeni na slikarsko razstavo.

„Uh, včeraj koncert, danes že slikarija,“ sem pomislila nevoščljivo.

O, dosti ljudi si je ogledovalo čudežna platna, prodano pa nič. Pa kaj je to! Se danes mar sploh še kdo spozna na umetnost?

„Pridite, pridite in prisluhnite pravljicam, zgodbam in pesnim, ki jih ima v svoji glavi Vseznalski!“ je tretji dan vabila Alenka.

To se je zbralo otrok. Vseznalski pa je pripovedoval, kot

bi imel v sebi skrite vse knjige sveta.

„Moja babica zna pripovedovati veliko lepše,“ je zacingljala Barbka in že so njene rdeče pentlje izginile za vogalom.

„Kdo le bi ustregel vsem,“ sem se kar malce razjezila.

Otroci pa so odveli svojega umetnika v drvarnico in nekaj dni jih ni bilo na spregled.

Potem pa so me spet poklicali.

„Povej, smo naredili umetnika, ali ne?“ so me vprašali potrto. Kdo bi jim mogel oporekati; naredili so umetnika, ki je znal resnično vse.

Toda otroci z mojim priznanjem niso bili zadovoljni.

„Kaj pa je potem narobe z njim, da ne ugaja ljudem?“ so vrtali naprej.

„Povprašajmo še profesorja Elektronika, on bo že našel napako,“ jo je uganil Matjaž.

Profesor je prišel, gledal in proučeval debelo uro.

„V redu, naravnost odlično,“ se je divil robotu. „Najsijajnejše elektronske možgane ima.“

Otroci pa se niso hoteli potolažiti. „Nekaj je narobe z Vseznalskim in pika!“

„Kaj pa njegovo srce,“ sem jih pobarala in spet mislila na svoje.

„Srce, kakšno srce, saj on vendar nima srca,“ so me malce začudeno zavrnilo otroci.

In začeli so nekaj globoko, kar pregloboko razmišljati.

Nisem jih hotela motiti. Brž sem šla domov, da vam povem to malce nenavadno zgodbo.

SNEŽINKE

Hej, otroci, vsi tecite, veter hitro ujemite!

Me vprašate, zakaj?

Po nebu šviga sem in tja in meče zvezde nam na tla.

A kdo prišije jih nazaj?

Kaj menite ve, bistre glave? Da to niso zvezde prave?

Kaj pa bi potem bilo?

Ej, snežinke so, snežinke, vesele, drobne potepinke,

ki nam zimo prineso.

JAKČEVE PRED-PUSTNE SANJE

Na večer pred pustnim torkom je luna hudo zbolela. Zavela se je v debel oblak in legla. To je najbolj prizadelo Spančka, saj je moral kar v temi razdeliti sanje otrokom. Pa je le vse srečno opravil. Morda je kdo tisto noč sanjal enako kot prejšnje. No, pa to ni nič hudega. Glavno je to, da je Jakec tisti sosedov, ki je skregan z milom in vodo, dobil prave predpustne sanje.

Nenadoma se je Jakec s svojimi prijatelji znašel na dvorišču, ki pa ni bilo več dvorišče, ampak dežela pustnih norčij. Namesto hišnika pa, ki je venomer z metlo preganjal otroke po dvorišču, je zdaj vladal tam kralj Pust. Ej, to vam je kaj čuden kralj! Kraljuje en sam dan v letu in še takrat ne ugane nič pametnega. Vsaj mislijo tako. Jakcu in drugim otrokom pa se je zdel nadvse imeniten.

Iz samih trakov vseh mogočih barv je sedel na prestolu, ki ga ni bilo. Ko je pozdravljal goste, je veselo cingljal s kraguljčki. Priklanjal se je tako globoko, da mu je padla krona, v katero je še včeraj Mihec lulal, z glave. Dvornemu norčku je ukazal prinesiti skrinjo brez dna, polno oblačil, zakaj psevod pustnih sem mora biti čimprej nared. Potem je lepo po vrsti klical otroke, tako da je prišel Jakec, ki mu je stal tik pred nosom, zadnji na vrsto.

„No, kaj bi bil pa ti rad, tiček?“ ga je vprašal kralj Pust. „Jaz bom pa kar kavboj z dvema pistoloma,“ je brz povedal Jakec.

Kralj Pust pa se je tako zakrohotal, da mu je spet padla krona z glave.

„Ti pa kavboj, to pa to! Pujsek boš! Najimenitnejši pacek. Le brz v pujskovo kožo, umazan si pa že tako dovolj.“

„Pa naj bo,“ se je Jakec vdal.

„Tako slaba reč to tudi ni. Vsaj enkrat ne bo šiba pela, če si zamažem obleko. Juhej, celo po blatu se lahko valjam!“

Počakal je še, da je Lizika, ki ji nisi mogel nikoli nič verjeti, zlezla v lisičji kožušek in da je važni Matjaž razprostrl pavji rep. Od kdove kje so se vzeli godci s kuhalicami, pokrovkami, glavniki in lonci. Kralj pust je zlezel še v kočijo, ki je bila na las podobna samokolnici, in zdaj je smešni sprevod krenil na pot.

Vsi so veselo skakljali, le leni Marko je v polzevi obleki počasi lezel za njimi. Zabavali so se, da je kaj!

Nenadoma pa so se izza vogala prikazali trije možaki.

„Hej, stojte!“ so zavpili. „Iščemo pava, ki je ušel iz živalskega vrta. Ravno tale je pravi,“ so pokazali Matjaža. Nič niso poslušali njegovega tarnanja. Stlačili so ga v veliko vrečo in izginili z njim.

Komaj si je živalska družčina nekoliko opomogla od strahu, so že pred Liziko stali trije zeleni lovci.

„Pa te le imamo, zvitorepka! Zdaj pa ne boš nikogar več vlekla za nos in kokoši bodo odslej mirno spale.“

Hop, že je Lizika tičala v vreči. Žalostna usoda, kajne!

Jakec pa se je potihoma muzal.

„Pa je še kako dobro, da sem pujsek. Le kdo bi se zmenil za tako grdobo?“ Še malo se je poyaljal po blatu in — strah in groza! Kot iz tal zrastle, so stali pred njim trije krepki mesarji. V dolgih belih predpasnikih.

„Lejte ga no,“ so se razveselili. „Pujsek se potepa meni nič, tebi nič po dvorišču. Kar sem z njim, slastna pečenka bo!“ Zadoljilno so si pomeli roke in se vsi hkrati obližnili od skomin.

Zaman je Jakec mlo prosil in dopovedoval, da je on le mamin Jakec, ne pa pujsek.

„Pacek si, pa bi bil rad nekakšen Jakec. Le kateri Jakec pod soncem je tako umazan? Pacek si, pa konec. In še to samo še danes...“

Zdajci je Spančka, ki je udobno dremal na preprogi pred Jakčevo posteljo, Svit, sel Jutra, opozoril, da je njegove službe konec. Spanček je urno spravil predpustne sanje nazaj v vrečo.

Kar pohiteti moram, da me ne dobi Dan. Vse sanje bi mi razceftral.“

Pogledal je še k Jakcu, ki je bil ves znojen od prestanega strahu, in jo skozi dimnik odkuril.

Uganite, kaj je storil Jakec tisti pustni torek? Ni težko, kajne, da ne.

PREPOZNO

„Ne, da bi se ustil, Roza, ampak kar je res, je res; ti pa znaš,“ je zadovoljno momljal Matevž in nesel k ustom že peti zlato obrobljeni krof. Smehljal, ki so ga besede prižgale v Rozinih očeh, je že isti trenutek ugasnil.

Mar naj mu pove zdajle? Gotovo zlepa ne bo spet tako dobre volje. Odločila se je.

„Predvčerajšnjim, ko sem bila pri zdravniku, mi je bilo rečeno, naj bi šla čimprej na operacijo. Menda je nevarno čakati pri takih stvareh.“

Matevž je odrinil kozarec in odložil načeti krof.

„Na operacijo? Križana gora, na operacijo! Pa saj nisi tožila, da je kaj narobe.“

„Saj boli me res ne kdove kaj. Le včasih me zareže tu zadaj v križu, pa ko kaj težkega privzdignem, gre od mene malo krvi. Pa sem mislila . . .“

Zdaj se je vmešala Matevževa mati. „Le daj, le daj, kar sili pod nož! Rezali bi, kar naprej rezali. Na ljudeh se učijo, to je.“ Malce je pomolknila, položila krepke roke na polne boke in nadaljevala: „Mene poglej, sedemdeset jih imam že, pa še svoj dan niso zdravniki šarili po meni in po špitalih tudi nisem hodila. Zdrav noter – mrtev ven, tako so dejali zmerom in to drži.“

Ko je opazila, da je Roza vso obilila rdečica, je spravljivo pridala: „V tista leta prihajaš, ko je vsaka ženska zanič. Ko bo to mimo, boš zdrava, da bo kaj. Pa brez vseh mestnih učenosti. K Leni pojdi, da ti da kakšen čaj. Ona ima v glavi več kot deset dohtarjev.“

Matevž je odobravajoče prikimal materi. „Saj drži, kdo bo pa delal, če bomo za vsako figo polegali. Pa letos še posebno, ko mislimo nadzidati.“ Na dušek je izpil vino in vstal. Tudi Rozi ni bilo več do be-

sedi. Odpravila se je v „hišo“. Ob brljavi žarnici se je zazrla v spokojne obraze spečih otrok. Mračna slutnja jo je zlomila; krčevito je zaihtela v dlani. Prvikrat in poslednjič.

Vso pomlad, celo poletje, tja do mlačve je bila Rozina bolezen pozabljena. Zadnji večer, ko so že vse omlatili, pa je sosed zbedel Matevža: „I, kaj pa počneš z žensko, križana gora? Saj meso kar leti z nje!“

„Zdrava pa res nisi videti Roza,“ je pritegnila sosedka, „nekam rumenkasta si in skumrala si res kar preveč. K zdravniku pojdi, bolje prezdaj kakor prepozno.“

„E, kaj bi, dela je bilo preveč, vsi smo se pretegnili. Kar počakajte, do zime, ko bodo koline, boste videli, kako bo spet okrogla,“ se je na videz brezbržno pošalil Matevž. Na skrivaj pa se je prvokrat pomudil na Rozinem voščencem obrazu.

Tisti večer dolgo v noč ni mogel zaspati, pa čeprav je bil zbit.

„Morda sem jo pa res preveč naprezal,“ si je očital. „Polje, vinograd pa še to prekleto zidanje, ki mu ne more biti konca. Tarna ne nikoli, pa jo bom vseeno zapeljal k zdravniku; brž ko bodo zidarji opravili.“ Ta namera ga je pomirila. Le zdaj pa zdaj ga je svareče zbedel sum, ki pa je moral že naslednji trenutek utoniti v težkem delu.

Nekega zgodnjega jesenskega jutra, ko je ravno pokladal živino, se je zarezal vanj materin krik: „Roza, Matevž, Roza, cela mlaka krvi . . .“

Matevžu je hlev zaplesal pred očmi. Bič je strahotno ošvrknil Pra-

mov hrbet, da se je žival divje postavila na zadnje noge.

„Po Franceta tecite, saj ima avto pred hišo! Brž, Brž!“ to je bilo edino, kar je Matevž zmogel iztisniti iz sebe. Vihar, ki je divjal v njem, je podiral upanje, voljo, moč . . .

Šele bela tišina bolniških hodnikov ga je pomirila.

„Molči, Roza, vse bo še dobro,“ je tolašil sebe in njo. Že za Martina se bova zavrtela.“

„Za otroke skrbi, Matevž, posebno za Vinka, saj še hodi ne, revček, je med solzami zastokala Roza in voziček je odcvilil proti operacijski sobi.“

„Ko bi ji le pomagali,“ je zavzdihnil France, ko sta se peljala proti domu. „Že zaradi otrok, saj veš, otroci morajo imeti mater. Vidiš, Matevž, že ob mlačvi sva ti s Tilko namignila . . .“

„Molči!“ ga je Matevž presekala. „Pomagali bodo, morajo! Plačal bom, kolikor hočejo pa četudi gre cel gozd. Gostala bo!“

Cez dva dni je moral Matevž spet v mesto. To pot se je črno opravi in je šel peš. Da ne bi vsakdo videl njegovih solza, je zavil skozi gozd. Sredi debelih smrek je postal in se prepuстил ihtenju.

„Roza, moja Roza! Kaj vse bi dal, ko bi bila lahko zdajle z menoj! Saj sem delal le zate! Tako rad sem te imel, Roza, tako rad!“

Vrhovi so završali v vetru in Matevžu se je zazdelo, da drug drugemu tožijo: „Le kdo je kriv, da je Rozi zdaj še ena sama smreka preveč, kdo?“

Alenka Gerlovič: DVOJICA (1970)

Janja Kastelic:

SONČNA JUHA

Naš Mojček je hudo bolan,
kar naprej le stoka, joče,
vzrok bolezni je neznan,
a k zdravniku — Mojček noče.

Pa je sonce posijalo,
da ozdravi nam bolnika,
recept je takle zapisalo:
Na dan kar trikrat — palica velika.

Jezno Mojček kvišku plane,
že vam je kot riba zdrav,
zdaj iz omare nekaj vzame,
da bo s soncem zaoral.

Ujel ga bo in vtaknil v lonec,
naj se dolge ure kuha,
tako nesramnosti bo konec
a za družino tečna juha.

Zakaj pa Mojček spet se cmeri?
Kaj se mu je zdaj zgodilo?
Aha, naši mili Jeri
se je sonce v veje skrilo.

ŽELJE

Vidiš, medvedek,
spet sva sama.
Babica, dedek
pa očka in mama
vedno hite.
Le komu je mar,
kaj delava skupaj!
Toda nikar,
nikar ne obupaj,
igrala se bova želje.
Sobica naj bo nedelja,
okno jutro pomladno,
preproga trata veselja
in glej — nenavadno
muhe metulji beli.
Pa še očka in mama
babica, dedek,
da, vsi so z nami,
dragi medvedek,
in vsi smo veseli.
Tedaj se bomo igrali,
metulje lovili,
zvončke iskali
in tako pozabili
na tisoč skrbi.
Ah škoda, da dneva je konec!
zdaj sva zaspana
Toda, medvedek, saj to je zvonec
mama gre, mama!

Ivan Lacković: POSUŠENO CVETJE (tuš, 1966)

TETA

Ko je nanagloma umrla Ivanova žena, je Nežkino življenje, ki je komaj začelo razpirati popje v cvet, ubralo drugo pot. Pet bratovih nedoraslih otrok ter oče zgaran in bolan, vse to jo je priklenilo na grunt. V nenehnem pehanju, pod pretežkim bremenom skrbi so ji počasi kmele njene komaj prebuje ne dekliške sanje. Šele Ivanova druga ženitev jih je narahlo vzdramila. Toliko le, da so ji potem neizpolnjene, za vekomaj boleče obležale v srcu. Teta Nežka je spet pestovala in gospodinjala naprej. Sama pa ni bila nikoli prava gospodinja in mati ne. Ne da bi jo klicali je bila povsod, kjer je morala biti, in ni ji bilo treba reči, kdaj naj se umakne v svojo kamro. Zdelo se je, da njene pridne roke prizigajo in ugašajo dan.

Minevala so leta. Nežka jih ni štela ne žalovala za njimi. Že bratovih otrok otroci so jo cukali za krilo, ko jo je zadelo. Po kapi Nežka ni mogla več vstati. Vso zimo, celo pomlad in tudi na poletje je komaj premična ležala v postelji. Spočetka so si dali dosti opraviti okrog nje. Odrasli so ji stregli, da se je Nežka večkrat jezila,

počemu zapravljajo čas tja v tri dni. Otroci pa so posedali po pručicah in toliko časa molče strmeli vanjo, dokler ni dremavica prekinila njene pripovedovanja starih bajk in zgodb. Počasi pa, komaj opazno, je postajalo vse drugače. Delo je vse bolj odganjalo ljudi iz hiše. Še Tončku, najmlajšemu, so kar naprej obešali drobne opravke. Nežka pa je samevala in neučakano štela dneve, ki so brljavo lezli naprej, in jim ni hotelo biti odresilnega konca. Zvečer pa, ko se je družina zbrala za mizo, je Nežka brala iz skrivnih pogledov, ki so nehote spraševali: Koliko časa še? Koliko še zdravil, ki nič ne pomagajo? Zamerila jim ni, saj je sama predobro vedela, da je povsod na kmetih tako: na zemlji delaj! Ko obnemoreš, pojdi pod zemljo, samo živeti na njej in od nje — to je greh!

Zadnje dni se skorajda ni dotaknila kruha in slanine, kar so ji pripravili na okensko polico kraj postelje. Tudi četrte kisle šmarnice je ostajal nedotaknjen. Le počasna igra rok z jagodami rožnega venca je govorila, da teta Nežka še lahko sliši vriske trgačev iz bližnjih gor.

Prešerni klici otrok, ki so se igrali na paši, in šepetanje poslednjih orumenelih listov kostanja so se zivali v neskončno pesem življenja...

Vladimir Bajc:

KONEC GROBARJA JUSTA

Mestno pokopališče ni bilo veliko. Imelo je pet mrljskih vežic; eno večjo in štiri manjše. Zasedene vse hkrati skoraj nikoli niso bile. Le včasih, takole spomladi, se je zgodilo, da je vseh pet imelo stanovalce, ki so v njih čakali na zadnjo pot tja, odkoder se — pravijo — nihče več ne vrne. Okolje kapelic je bilo dokaj lično urejeno. Potke so bile posute z belim peskom, ob njih je rasel pušpan, sem in tja pa se je proti nebu stezala vitka cipresa. Pred zunanjim svetom so to predzadnje počivališče ločila velika železna vrata, okinčana z vijugastimi okraski.

Za vse to je skrbel stari Just. Njega dni je bil poklicni grobar. Zdaj pa je bil že v pokoju. Ker pa je bila pokojnina majhna, je delal na pokopališču še naprej, da je zaslužil kak dinarček, ki ga je lahko pogljal po grlu. Tu je popukal plevel in sčistil robnike, tam je nasadil rože, spet drugod pograbil pesek. Skrbel je za sveče in druge reči. Skratka: Just je bil del pokopališča.

Pa so se razširile govorice, da mrličem v vežicah ponoči zmanjkujajo razne stvari. Staremu Špehavzu je zginil zlat prstan z roke, vdovi Žajgelci, tisti, ki jo je vlak povozil, je izginila verižica z medaljončkom. In tako naprej... Ljudje so sušljali in zmajevali z glavami.

Govorice so prišle tudi do starega Justa. Ta je zaklel in krepko rignil pa dejal:

„Ljudje, ne vem, kaj se ponoči dogaja. Ni me zraven. Toda jamčim vam, da posvetne zadeve gotovo niso. Opolnoči, vam pravim, se pokopališču ni varno približati. Vrag vedi, kaj počno mrliči do ure, ko petelin prvič zapoje?“

In ljudje so sušljali naprej. Prenašali so Justove modre besede in jim dodajali neverjetne zgodbe. Govorili so, da pokojniki, ki čakajo na pokop, opolnoči opravljajo sredi pokopališča sprejemni izpit za podzemlje. Kdor izpita ne opravi, mora založiti neki predmet, ki ga ima pri sebi. Drugi so spet govorili, da sam hudič pobira davek. Šilčkov Pepi pa je z grobov celo na lastna ušesa slišal prihajati neke čudne glasove. Tako je bilo, kot bi nekdo z galošami gazil po debelem blatu...

Čez čas se je vse poglelo. Menda zato, ker dolgo ni hotel nihče umreti. Just ni imel dosti dela in sitnaril je, da ga je bilo težko poslušati.

„Kaj vraga mislijo ljudje,“ je govoril, „saj jih bo vendar preveč na svetu! Že zdaj so težave s stanovanji, z vodo in prehrano. Poglejte, že cel mesec, pa nikogar za v grob. Saj bom še shiral, odvisen le od piškave pokojnine!“

Hudoval se je in klical vse svetnike, da bi spravili nad mesto kugo ali kaj podobnega. Pa nič... Sem pa tja se je kdo spomnil in ga osrečil, a vse skupaj ni bilo kaj prida.

Minilo je nekaj mesecev in sezona se je spet začela.

Naneslo je celo, da je bilo vseh pet vežic hkrati polnih. Takrat je bil Just najbolj vesel. Skrbel je za vodo, cvetje, sveče... In dobro je zaslužil.

Ljudje pa so spet začeli sušljati. Eden od čakajočih pokojnikov je bil ponoči ob zlat zob, drugi ob prstan, tretji ob kravato...

Glasovi niso prenehali... Neko noč — bila je tema kot v rogu — je iz male vežice skozi lino uhajala medla svetloba. Na pokopališču je bilo tiho, le tu pa tam je zaskovikala sova... Nekaj sveč je brlelo na grobovih in vzplapolavalo v rahlem vetru, ki je zašumel skozi ciprese... V vežici je sredi sveč in vencev ležal pokojnik. Negiben in nem... Na roki je imel zlat prstan, ki se je zasvetil vsakokrat, ko je vztrepetala sveča...

Udarilo je polnoč... Nenadoma so zaškripala železna vrata pri vhodu in spet je bilo vse tiho...

Spet je zaskovikala sova... Po pesku so zadržali koraki.

Izza ciprese se je izvila sključena postava in se začela bližati kapelici. Bilo je tako tiho, da je bilo slišati vosek, ki je padal s sveč...

Kljuka na vratih se je rahlo premaknila... Zaškripalo je... in kljuka je zlezla nazaj. Nato se je začela premikati znova. To pot je prišla do dna brez škripanja... Vrata kapelice so se začela počasi, počasi odpirati...

V kapelico je pogledala siva glava — grobarja Justa. Soj sveče mu je padel naravnost v oči in te so se rumeno zalesketale,

Pogled mu je drsel po kapeli in se ustavil na pokojniku, ki je s prekrižanimi rokami ležal v krsti... Spet je zaplapolala sveča in spet se je zalesketal prstan. Justove oči so se še bolj zasvetile. Ves se je pomaknil v kapelo in zaprl za seboj vrata. „He — he“ se je zasmel. „Že spet so na delu nadnaravne sile... Hudičev davek... Sprejemni izpit... He — he... Naj bo, kar hoče... Nihče pa ne bo nikdar zvedel, kaj je v resnici bilo... Toliko je stari Just že pameten...“

Spet je pogledal proti pokojniku, stopil bliže in pobožal prstan:

„Vidiš, prijateljček, takšne imam rad, kot si ti... Le kaj boš počel s to navlakko pod zemljo? Če že nisi za življenje nikogar osrečil, boš pa vsaj mene zdajle. Vzajem si tvoj prstanček... Hi — hi...“

Od veselja je začel brundati staro pesem. In ker je imel globok glas, je bilo slišati tako, kot bi z galošami gazil...

Pretipal je pokojnikove nohtanje in zunanje žepce, nato pa prijel za prst, da bi z drugo roko snel prstan.

Nenadoma je z grozo opazil, da se pokojniku svetlika desno oko. Tega vendar poprej ni vi-

del... Skušal si je dopovedati, da so pač mišice nekoliko popustile... Ali pa je bilo oko priprto že prej, pa je to spre-gledal.

Prstan ni in ni hotel z roke... Vlekel je, pa nič... Spet je pogledal v pokojnika — in onemel. Ali se mu je samo zdelo ali je bilo res? Mrliču sta se odpirali obe očesi. Točno je videl sveče v njih... Hotel je na hitro opraviti... še enkrat je pograbil prst... vlekel... nenadoma pa začutil, da ga je za roko zgrabila — pokojnikova roka. Otrpel je obstal in skušal doumeti, kaj se dogaja. Roka ga je še vedno trdno držala... Čutil je, kako mu leze groza v grlo, ga stiska in duši... Noge so postale kot kamen... Videl je... Videl je, da se je mrlič začel dvigovati...

Just je zbral vse svoje moči in spravljal iz sebe edini glas. To pa ni bil niti klic niti beseda. Bilo je tuljenje pobesnele živali.

Grobar si je s skrčenimi prsti ril po obrazu in tulil... tulil... Ni več videl, ko je pokojnik zlezel iz krste. Ni spoznal, da je bil to kriminalistični inšpektor Marinčič. Vedel je le to, da mora rjoveti...

Tak je bil konec grobarja Justa.

Joža Horvat-Jaki: RISBA (tuš, 1969)

SAMOGOVOR

Če se ne motim, sem spet pijan. Lepo. Zdaj je to že moja stalna navada. Pijan sem ... in vam to prav nič ni mar, razumete? Je sploh važno, kaj pijem? Da le ni voda! Voda ... Poznam nekoga, ki je umrl, ker je pil vodo. Prav zares! Mož je namreč padel v vodo in utonil. Smešno, ne? Če prav štejem, je to že dvajseti kozarček ... Pijem vinjak ... Če pa ne pijem, sem nervozen. Roke se mi tresejo in misliti ne morem. Gospoda, pijan sem! Ležim, ali pa sedim, saj ni važno, v občestnem jarku. Norec, danes sem doma ... Torej, ležim doma, v podstrešni sobi, na postelji. Prav tam je pred kratkim ležal revež. Poznal sem ga. Bolan je bil, ves za-

buhel in vodo je puščal kar v posteljo. Lepo ... Na isti postelji zdaj ležim tudi jaz. Menda je niso nič očistili. Saj je vseeno. Tudi jaz bom prej ali slej umrl. Pijan sem ... Kaj sem hotel reči? Tisti revež je imel psa in pes je imel garje. Nič hudega. Ta pes je crknil. Naravne smrti, seveda. Brez nasilja. Pri nas namreč ni nasilja. Tako piše v zakonih. Torej pes je, bog daj pokoj njegovi nesrečni duši, poginil. Stegnil se je, malo podrgetal, zastokal ... in konec. Ničesar več ... In tega psa so potem vrgli na dvorišče, kar skozi okno. Barabe! Po srečnem naključju je pes padel v vodnjak. Tega nihče ni videl. V vodnjaku pa je voda in ljudje zdaj pijejo iz tega vodnjaka.

Ali ni bolje, da ne pijem vode? Gospoda, jaz sem pijani jasnovidec. Vidim, da je v vodnjaku zraven psa še nekaj ... Žaba! Seveda ... tisto je žaba. Ta je skočila na psa in se zažrla vanj ... Tudi tisti revež je umrl. Še preden pa je šel, je hotel imeti žensko. Res smo našli neko staro, brezzobo baburo in mu jo dali v posteljo. Toda preden je spravil kaj skupaj, je umrl ... Pokopali smo ga in vanj se je zažrl črv ... Žaba v psa, črv v gospodarja ... Mar ni to ganljivo? Oho, kaj pa je to? Vrtim se ... čudno, saj se nisem preveč spil ... Toda vrtim se, prav zares ... Pes, žaba, črv ... Pes je tukaj! O, kakšen je ... Žaba mu gleda iz trebuha in kvaka: rega, rega, rega. Tiho, hudič, kdo te bo poslušal. Vrtim se ... Luč, pes, jaz ... Odkod, vruga, je prišla luč? Je že tema? Jaz v eni, pes pa v

nasprotni smeri ... Požvižgaj, hudič, in poklič! Psa nazaj! Oooooo! Vrtimo se, vrtimo ... Zmeraj hitreje ... Luč, pes, jaz ... odprt gobec ... kri, garje, žaba ... vsak čas ... zmeraj hitreje ... in skupaj! Ha, ha, ha! Sosedu je počilo kolo ... Dajte mi piti, zverine! Toda ne iz vodnjaka ... Kje je črv? Če njega ni, dajte žensko ... Ženska ... Prekleti ... Psi ...!

Besede so postajale vedno bolj nerazločne, glas vedno bolj hripav in vse se je končno prelilo v živalsko rjovenje, ki je udarilo iz sobe na bele hodnike, planilo skozi stene in se razleglo čez sivo obzidje, ki je oklepalo mračne stavbe. Vratar pa, ki je v beli halji sedel v svoji loži, je zamahnil z roko, pljunil in zaničljivo rekel:

„Ze spet tisti nori študent!“

UČENJAK

Ferdinand Zornik je bil tih in skromen človek. Rekli bi lahko, da je bil vase zaprt. Le malokdó je vedel, da je ta neznanstveni možiček arheolog, znanstvenik, ki se ukvarja z raziskovanjem davne preteklosti. In tega, da je skoraj neznan, se je zavedal tudi Ferdinand Zornik sam. Zato je bila njegova tiha in dotlej neizpolnjena želja nekaj narediti, odkriti ali napisati, nekaj, kar bi pretreslo svet, njemu samemu pa prineslo vsaj delček toliko zaželene slave in z njo zvezane popularnosti. Toda ta trenutek ni in ni hotel priti. Kljub temu da je njega dni napisal obširno razpravo Najdbe okamenjenih majske hroščev v šlemih Cezarjevih hoplitov, je ostal še naprej neopažen. To ga je bolelo, kot pač boli vsakega znanstvenika, če svet o njem ničesar ne ve.

Minila so leta ...

Nekoga dne — bilo je sončno, da se je človeku srce smejalo — je šel Ferdinand Zornik na sprehod. Vzela je palico, za vsak primer tudi beležnico (če kaj zasledi) in se podala na priljubljeno pot ob reki, ki se je vila skozi mestni park. Hodil je in hodil in dobro mu je delo. Noge so mu same od sebe iskale pot, misli pa so bile daleč. V duhu je videl samega sebe, kako obdan od uglednih mož sprejema red legije časti ... Kako mu izročajo lovorov venec in ga sprejemajo med nesmrtni akademike ... Ferdinand Zornik, častni član akademije ... Njegovo Veličanstvo sprejelo uglednega znanstvenika ... Take in podobne napise je videl na prvih straneh svetovnega tiska in v srcu mu je zaigralo, na obrazu pa mu je zasijal blažen nasmeh.

V teh lepih sanjah je zgrešil pot in, ne da bi opazil, nekaj časa hodil kar po travi. K sreči v bližini ni bilo nobenega paznika. Kot bi imel krila, tako ga je nosil korak, dokler ... dokler — ni zadel v kamen, se spotaknil in padel, kot je bil dolg in širok. Precej časa je trajalo, da se je iz sladkih sanj spet preselil v trdo stvarnost in ugotovil, da leži v travi, ob kamnu štirioglate oblike. Vstal je, si očistil obleko in hotel stopiti naprej, ko mu je znanstveno oko na kamnu opazilo nekaj črkam podobnega. Globoko je zajel sapo in srce mu je začelo burno utripati. Sklonil se je, ves drhteč v raziskovalni vni, in spraskal s kamna mah, ki ga je pokrival na nekaterih mestih. Res ... črke! Zapisano je bilo: PSE. Zraven pa je bilo še nekaj, samo del, ker je bil kamen tam odbit. Kaj naj to pomeni?

„Nekje mora biti še drug kamen. Zagotovo gre za neki star napis.“ Tako si je dejal dobri Ferdinand in začel iskati po visoki travi. In res. Nedaleč od mesta, kjer je padel, je učenjak našel prvemu podoben kamen. S tresočim rokami je otrebil mah ... in skoraj omedlel. Tudi tu je bil napis! Odkril si, mu je skozi možgane šinila zmagoslavna misel. Toda kaj? Pogledal je podrobneje in ugotovil, da na drugem kamnu piše: NAV. Črka N ni bila cela, manjkal je del prednje črte. Ostalo pa je bilo jasno. Razen tega pa je Ferdinand Zornik ugotovil, da tudi temu kamnu nekaj manjka.

Iskal je do trde noči, pa ničesar več ni našel. Kljub temu pa je bil zadovoljen, sila zadovoljen. Skočil je po postreščka, mu pomagal naložiti težka kamna in kmalu je bila najdba v njegovem stanovanju. Takrat pa se je začelo pravo znanstveno delo. Odgovoriti je bilo treba na niz vprašanj. Kakšnega izvora sta

kamna? Kaj pomeni napis? V kakšnem jeziku je sporočilo sploh zapisano?

Grščina? PSE bi že lahko bilo grško, saj obstoji možnost, da bi to bil del glagola „pseudo“ — lažem. Od tod tudi izpeljanka pseudonim in druge. Ali gre morda za originalno grško besedo? To verjetno ne bo držalo, ker je pisano v latinici. Torej izpeljanka? Toda kako to besedo spraviti v zvezo z NAV? Gre morda za kakšno vojaško skrivnost? PSEUDO in NAV, kar prihaja po vsej verjetnosti od „navis“ — ladja? Gre torej za kakšno kamuflirano pristanišče? Kaj pa, če je NAV del besede „navus“, kar pomeni priden, pa bi šlo v tem primeru za neko lažno marljivost. Tako bi se lahko glasila kakšna odločba sodišča ...

Ferdinand Zornik je gorel v raziskovalni in ustvarjalni vni. Pozabil je skoraj na vse. Ves dan in večino noči je ždel v svoji sobi in tuhtal.

Mogoče je pa latinščina? Poiskal je latinski slovar in iskal je primerno besedo za PSE. In našel je eno samo, ki pa ga je povsem presunila. Da, to bo držalo! PSEPHISMA pomeni narodov sklep. Torej gre za zgodovinski zapis, ki govori v sklepu ljudstva, o referendumu. So morda že Rimljani poznali samoupravljanje?

Ferdinand Zornik je bil blažen. Kako pa naj poveže z narodovim sklepom NAV na drugem kamnu? Je sploh kakšna zveza med kamnom? Tudi tu je našel znanstveni duh Ferdinanda Zornika ustrezen in edini možen odgovor:

NAV je prav gotovo del besed: ali „navale“ (pristanišče) ali „navalia“ (ladjedelnica). Torej? Ferdinand je sklepal: kamen je ležal v travi, nedaleč od reke. To pomeni, da je bilo v rimskih časih vprašanje, ali naj tu sezidajo pristanišče ali ladjedelnico.

In ker se vodilni niso mogli odločiti, so vprašali ljudstvo za svet. Ljudstvo pa je odločilo. Od tod „psephisma“.

Vsa svoja izvajanja in razglabljanja je Ferdinand Zornik zbral v dveh debelih knjigah: UVOD v razpravo ob reki Piščici najdenih kamnih, prvi in drugi snopič. Knjigi sta v vsoljni znanstveni srenji doživeli izreden uspeh. Za delo se je začela zanimati tudi tujina. Kamna, ki ju je našel in podrobno opisal veliki Zornik, sta bila shranjena v mestnem muzeju in znana imena so začela hoditi tja z vseh koncev sveta. Razpravljali so o kamnih in napisih in pozneje doma pisali debele knjige. Temelj vsem poznejšim delom pa je seveda bila in ostala knjiga Ferdinanda Zornika.

Onega dne se je spet sprehajal. Hodil je počasi in dostojanstveno, kot se pač spodobi uglednemu znanstveniku. Razmišljal je o svoji usodi in se tako zamaknil, da je spet zgrešil pot. To pot je zašel na drugo stran steze kot njega dni ... Kdo ve kako in kaj, toda ubogi učenjak se je tudi to pot spotaknil in padel. Pobrabil se je na kolena in začel iskati očala, ki so ob padcu zletela v travo. Ko jih je spet nataknil si je kamen pobilže ogledal. Oho! Tudi ta kamen je imel napis. Skoraj bi bil zavriskal od veselja. Pogledal je črke. Nekam nerazumljive so bile: RVICO. Kaj pa naj to pomeni? In v duhu je novo najdbo primerjal z besedama na prejšnjih kamnih. Posvetilo se mu je in po koži mu je ledeno zagomazelo. Pogledal je na levo, nato na desno ... Nihče ga ni opazil. Nato pa je kljub visokim letom zgrabil tretji kamen in ga zrinil proti reki. Voda, ki je koj zatem pogoltnila kamen, je pljusnila sila visoko. V žarkih zahajajočega sonca pa je na dnu reke zablegel zadnji del napisu: PSE NA VRVICO!

A. Gregorčič:**JUTRO**

*Ne izmikaj, draga, dlani,
vzemi te mehke cvetove!
Vso noč sem sanjaril o tem,
da nekaj bi ti daroval,
moja draga, ko se zdani . . .*

*Ne izmikaj, draga, dlani,
reš trave še niso poslani za naju
in z iskrami v rosah
ne smem še krasiti ti lic . . .
Trosil bi, trosil te iskre po tebi,
če bi se v travah ljubila sama . . .*

*Trave še niso poslani za naju,
pa sem le cvetja nabral,
in zdaj ne izmikaj dlani,
glej, jutro prihaja med naju
in ve, da so v mehkih cvetovih
le sanje prečute noči!*

Anton Repnik: KMEČKA LJUBEZEN (tuš, 1964)

LJUBEZEN

Včasih so premajhne oči,
da bi skrile resnico,
včasih predrobne dlani,
da bi zadržale sanje
in včasih premajhno srce,
da obdržalo bi zase
vse, kar boli . . .

**ČAKAM SVOJO
POMLAD**

Čakam svojo pomlad . . .
Brez poljubov zelenja prihaja,
tiho, z lepljivo tišino v nočeh.

V drevju nihče ne spleta sanj,
gnezda so prazna besed,
žalost pa seda med trave zvečer
z roso tegobe,
z nemirom neučakanih juter . . .

V njenih očeh pa je zvezd
za dolge pomladne noči,
toplote v dlaneh
za dolgo ljubezen brez sna
in stihov na ustih
kot v pesmih pomladnih vetrov . . .

Čakam svojo pomlad
s črno slutnjo zasanjan:
morda bodo klila semena
le rožam, ki rdeče cveto.

Miha Maleš: Makedonski narodni ples (litografija, 1951)

Slikarja-pokrajinarja in našega znanega restavratorja, dolenskega rojaka Viktorja Povše smo v spomladanskih mesecih pri slikanju srečali na levem bregu Krke pri Otočcu. Čeprav živi v Celju in veliko potuje po svetu, si odtrga na spomlad in jesen čas, da očaran od barv, ki jih nudi Krka in njena okolica, preživi ob njej dneve in neštete ure. „Čeprav ne slikam, uživam v lepoti, ki jo nudi reka s svojim romantičnim oblačilom. Krka očara, prevzame, je enkratna!“ je z nekoliko otožnim glasom povedal mladi restavrator.

Viktor Povše je bil dijak novomeške gimnazije. Po maturi se je vpisal na akademijo likovnih umetnosti v Ljubljani, bil

študent novomeškega okraja, končal študij, se vrnil na Dolenjsko, potem pa ostal brez dela. Dolenjska, ki skriva neštete lepote in zanimivosti iz preteklega doba, bi gotovo potrebovala mladega zanesenjaka. Dežela, v kateri se je rodil, živel in jo vzljubil kot mater, mu je obrnila hrbet. Odločil se je nadaljevati študij. Dobil je štipendijo Prešernovega sklada, odšel na podiplomski študij v Sovjetsko zvezo, tam preživel dve leti,

si nabral bogatih restavratorskih izkušenj v eni najbolj bogatih dežel z umetninami na svetu. Ustavil se je tudi na Poljskem. Povsod je nabiral znanje in zdaj ga ima. Ne bom povedal preveč, če omenim, da je Povše danes eden naših najboljših restavratorjev. Razume se na grafike, les, dokumente, kamen in še marsikaj drugega.

— Kaj vas vleče na Dolenjsko?

„Čeprav so se mi zamerili nekateri ljudje, ki so me na ‚lep‘ način odklonili, se rad vračam v našo deželico, ker je najlepša! Posebno očarljiva je Krka — naš biser.“

— Kaj vam pomeni slikarstvo in kaj restavratorstvo?

„Restavratorstvo je poklic, slikarstvo pa konjiček.“

— Ali tudi razstavlja?

„Sem član skupine slikarjev v Celju, ki razstavlja vsako leto.“

— Kaj je pravzaprav restavratorstvo?

„Restavratorstvo je v nekem smislu medicina. Spoznati se moraš na najrazličnejše tehnike, ker drugače predmetov ne moreš obnoviti, da so spet taki, kot so bili pred več sto leti.“

— Kaj vam je dala Sovjetska zveza?

„Nabral sem si veliko izkušenj. Danes se lahko spopadem tudi s težjimi in zahtevnejšimi deli. V Moskvi in v Leningradu je pravi raj za restavratorje, ravno tako tudi na Poljskem.“

— Kateri je vaš največji uspeh?

„Rešil sem kapelo ‚Žalostne Matere božje‘ v celjski opatijski cerkvi. Freske, ki so bile pod desetimi plastmi ometa, sem ohranil. Ravno tako je rešen kip ‚Matere božje‘, ki je bil pod sedmimi plastmi. Uspelo mi je celo priti do originala. Tudi v Parizu na veliki razstavi umetnin so tri moja restavrirana dela. Med najvažnejšimi je ‚Madona z Jezusom‘ iz Sempetra v Savinjski dolini in Sv. Jakob v Ptujske gore.“

— Kakšni so vaši nadaljnji načrti?

„Hodim po svetu, študiram, se učim in skušam ohraniti znanecem že nekatere pozabljene in izgubljene umetnine.“

— Razmišljate, da bi se vrnil na Dolenjsko?

„Razmišljam že, vrnil se pa ne bom! Drugje bolje cenijo moje delo, zato me na Dolenjsko ne bo!“

— Kaj si najbolj želite?

„Da bi imeli v Sloveniji restavratorsko šolo!“

Tone Knez

S. Dokl

„Čeprav so mi nekateri ljudje na Dolenjskem napravili krivico, me moja dežela še ni razočarala. Rad se vračam na bregove Krke.“ (Foto: S. Dokl)

HIŠASTE ŽARE LATOBIKOV

Pred kratkim je izšla znanstvena študija: Peter Petru, Hišaste žare Latobikov (Situla 11, Narodni muzej Ljubljana 1971), ki obravnava izredno zanimivo snov iz antične zgodovine Dolenjske. Pisec, ki že dolgo let raziskuje razmere na Dolenjskem v rimskem času, se je kotil proučevanja hišastih žar, ki jih najdemo samo na Dolenjskem in v Spodnjem Posavju. Hišasta žara je oblika keramične posode za shranjevanje pepela sežganih pokojnikov, ki v močno poenostavljeni obliki posnema tip okrogle hiše z odprtini, ki ponazarjajo vrata in okenske odprtine. Na površini so te posode običajno rdeče barvane, na vrhu pa se vse hišaste žare končajo z gumbastim zaključkom, večkrat pa tudi s plastično oblikovanim čepečim petelinom.

Hišaste žare najdemo pri nas

samo v rimskem času na prostoru med Gorjanci in Mirensko dolino ter od Trebnjega do Sotle. Na dvajsetih dolenjskih najdiščih je bilo doslej najdenih že 90 primerkov hišastih žar. Največ (33) jih je bilo odkritih v Drnovem (Neviodunum) in na širšem Krškem polju. Drugo skupino pa tvorijo najdišča v Novem mestu in okolici. V Novem mestu je bilo najdenih že 12 hišastih žar na rimskem grobišču ob Ljubljanski cesti, južno pod Marofom. Med vsemi primerki hišastih žar je najzanimivejši vrhnji zaključek iz Novega mesta v obliki miniaturne človeške glave, na kateri čepi še petelin.

Petru je ugotovil, da se razprostranjenost hišastih žar krije z naselitvenim področjem keltskih Latobikov. Le-ti so prvotno prebivali na področju okrog gorovja Harz na Spodnjem Saškem in so se morali pod

pritiskom germanskih plemen umakniti in seliti. Po raznih peripetijah so se Latobiki naselili okrog leta 60 pred n. št. na Dolenjskem, kjer so večkrat izpričani na rimskih napisnih kamnih. Najdiščne okoliščine kažejo, da so v hišastih žarah hranili pepel bolj premožnih prebivalcev antične Dolenjske. Ali smemo na podlagi tega sklepati, da so s tem latobijskim obredom pokopavali določeno družbeno plast prebivalcev? V hišastih žarah so pokopavali od leta 50 pred n. št. do leta 250 našega štetja.

Petrujeva razprava je tehten prispevek k arheološkemu raziskovanju Dolenjske, saj je ob proučevanju hišastih žar osvetlil tudi politično zgodovino naših krajev v 2. in 1. stoletju pred našim štetjem.

MODESTU GOLIU V SPOMIN

Golijova življenjska pot je bila pravzaprav preprosta. Po rodu je bil Ljubljančan, po maturi pa se je odločil za križniški red in nato študiral v Innsbrucku in Ljubljani. Prvo službo je dobil v Metliki, kjer se je v vihuri druge svetovne vojne odločno pridružil osvobodilnemu gibanju. Med drugim je sodeloval pri odseku za prosveto pri SNOS in se leta 1945 kot partizan vrnil v Ljubljano. Po vojni je nekaj časa delal pri Federalnem zbirnem centru, nato pri Osrednjem državnem arhivu Slovenije in pri Mestnem arhivu v Ljubljani. Medtem je 1947 diplomiral še na filozofski fakulteti v Ljubljani. Od avgusta 1952 pa ga spet najdemo na podeželskih farah: V Dobropoljah, v Šentvidu nad Ljubljano, na Savi pri Litiji in nazadnje na Rudniku pri Ljubljani, kjer je leta 1967 zaradi težke srčne bolezni pustil službo in se upokojil. Odslej je živel v Ljubljani.

Ves čas svojega življenja pa je Golija poleg svoje službe vneto raziskoval arhive in sadovi tega neutrudnega dela so bile mnoge njegove razprave. Naj omenimo predvsem Moskvske zapise Sigismunda Harbersteina, ki so izšli v bibliofilski izdaji leta 1951 pri Državni založbi. Razen odličnega prevoda je Golija napisal tudi uvod in bogato dokumentirane opombe. O Herbersteinu je objavil še dve drugi razpravi, pisal pa je tudi o Tomažu Hrenu in njegovem sporu z Ursinom Bertisora, o arhivih, obrtniškem življenju v preteklosti, o cestnem omrežju na Kranjskem in Primorskem v 16. in 17. stoletju, o arhivih na Tolminskem in drugod, o primorski duhovščini v boju za slovenščino itd. Napisal je tudi nekatere poljudnejše članke. Tako je leta 1954 pod psevdonimom Kajetan Hroč objavil v Dolenjskem listu v več nadaljevanjih tak članek z naslovom Tobak, tihočapci in financarji.

Zal Modestu Goliju težka bolezen, ki jo je zadnja leta vse bolj in bolj občutil, ni dopuščala, da bi dokončno izoblikoval svoje številne izdelke in dognanja. Življenjsko delo je ostalo torzo. Toda tudi v tem, kar nam je dal, je zapustil nase lep spomin.

Jože Dular

Levstikov potomec Jože Levstik iz Podgore pri Prečni se spominja Frana Levstika iz pripovedovanja svojega očeta. (Foto: S. Dokl)

OBOGATENA ZAPUŠČINA FRANA LEVSTIKA

V novomeški Študijski knjižnici skrbno čuvajo zapuščino velikega pisatelja in revolucionarja Frana Levstika. Naočniki, popotna palica, igralne karte in še nekatera pisma sestavljajo borno zapuščino. Zadnje dni je zapuščina še nekoliko narasla. Študijska knjižnica je dobila še Levstikov črninik in uro, ki jo je stric Fran Levstik na birmi podaril svojemu vezancu Francu Levstiku, očetu Jožeta Levstika, ki živi danes v Podgori št. 5 Pri Prečni. Levstikovi so odstopili oba predmeta, saj bosta v omarici Študijske knjižnice na vpogled vsem, ki si želijo ogledati zapuščino znanega Slovence.

Jože Levstik se iz pripovedovanja svojega očeta, kateremu je bil Fran Levstik stric in birmanski boter, spominja moža, ki je večkrat prišel tudi na Dolenjsko. Tudi v Podgori je bil večkrat gost. Rad je tudi zvrnil kozarček in potem tudi kakšno pristno dolenjsko izustil. Pri Levstikovih so imeli še več predmetov iz Franove zapuščine, vendar sta čas in vojna naredila svoje. Poleg črninika, ure, slik so imeli tudi pisateljevo pisalno mizo, a je ni več. Škoda, da je izginila.

Levstikovi vam radi pokažejo tudi sliko Frana Levstika iz njegovih mladih let. „Še marsikaj bi se našlo,“ sta mi povedala zakonca Levstik. Samo čas bi si bilo treba vzeti in malo pobrskati. Na kmetih pa je čas vedno zlato in kdo bi še brskal po stari zapuščini, ki zanje ne pomeni ne vem kaj. Zakonca Lev-

stik sta mi odstopila oba predmeta; izročil sem ju ravnatelju Študijske knjižnice Bogu Komelju.

Jože Levstik je torej potomec Frana Levstika že v četrtem kolenu. Rod Levstikov na Dolenjskem ne bo izumrl. Saj je bilo samo pri tej hiši 12 otrok. Gospodinja je v šali primaknila: „V Podgori živi kar Levstikova brigada.“

Slavko Dokl

DOLENJSKE RAZGLEDE
— posebno družbeno-kulturno prilogo Dolenjskega lista urejajo: Jože Dular, Tone Gošnik (odgovorni urednik), France Grivec, Janko Jarc, Bogo Komelj, Lado Smrekar, Severin Šali in Stanko Škaller. Lektor: Karel Bačar, Oblikovalec: Marjan Moškon.

**VSAK DAN SI UTRGAJTE
VSAJ BORIH 15 MINUT IN
JIH POSVETITE BRANJU. TA-
KO BOSTE V ENEM LETU
PREBRALI VSE KNJIGE PRE-
ŠERNOVE DRUŽBE IN ŠE
KATERO POVRH**

